

Nouse harmaapään edessä – kunnioittava kohtelu ikääntyneen potilaan hoitotyössä

Ihmisarvoon perustuva oikeutemme on tulla kunnioittavasti kohdelluksi. Tällöin myös toisen kunnioittava kohtelevminen on jokaisen ihmisen velvollisuus.

Ihmisarvo on itseisarvo, arvo, jota ei tarvitse eikä voi perustella muilla arvoilla. Se kuuluu jokaiselle ihmiselle, ja kaikkien on tunnustettava ja kunnioitettava tätä arvoa. Jokaisella ihmisellä on oikeus tulla kunnioittavasti kohdelluksi esimerkiksi ihonväriin, sukupuoleen, uskontoon, poliittiseen mielipiteeseen, seksuaaliseen suuntautumiseen, sosiaaliseen asemaan tai terveyteen katsomatta. Oikeus ihmisarvoon antaa luvan ihmisyyden moninaisuudelle, yksilöllisyydelle ja erilaisuudelle. Ihmisarvon kunnioittaminen velvoittaa oikeudenmukaisuuteen ja tasavertaisuuteen, hyvän tekemiseen ja pahan välttämiseen.

Se, mitä ihmisarvon perustalta arvotamme tai valitsemme, on kuitenkin kulttuurisesti ja yhteiskunnallisesti määräytynyttä ja sopimustenvaraista. Vilkaistu päivän lehtiin ja uutisotikoihin riittää antamaan ymmärryksen siitä, että tätä arvoista tärkeintä poljetaan maailmassa päivittäin.

Kunnioittavan kohtelun juuret johtavat ihmisarvon loukkaamattomuudesta kultaiseen sääntöön, jonka tunnustavat useimmat uskonnot, ideologiat ja politiikat maailmassa: Tee toiselle niin kuin toivoisit itsellesi tehtävän. Tätä on jalostettu vielä eteenpäin muotoon: Tee toiselle niin kuin hän toivoisi itselleen tehtävän. (Wattles 1996.) Kultainen sääntö sitoo ihmisen toiminnan hänen omaan hyvänsä ja ihmisten välisen kanssakäymisen yhteiseen

hyvään. Kultaisen säännön seurauksena hyvän tekeminen toiselle tuottaa hyvää itselle ja monelle muulle.

Kunnioittavan kohtelun ydin on arvoissa ja asenteissa. Arvomaailmamme muotoutuu siinä ympäristössä, jossa elämme. Kasvu-ympäristömme ohjaa meitä arvostamaan ja kohtelevmaan kunnioittavasti toista ihmistä, ja tapa, jolla kohtaamme toisiamme, kuvaa asenteita ja ilmentää arvostuksia, joita annamme ihmisille ja ihmisyyden moninaisuudelle. (Lounis 2018.) Arvojen sanoittaminen ja ulottaminen käytännön tasolle on nyky-yhteiskunnassamme äärimmäisen tärkeää. Ihmisarvon loukkaamattomuus, jota kunnioittavalla kohtelulla suojellaan, tarkoittaa meidän aikanamme terveydenhuollon kontekstissa esimerkiksi sitä, että tehohoitoon on yhtäläinen oikeus puukotukseen syyllistyneellä, huumeisiin ja alkoholismiin vajonneilla, sairaalloisesti ylipainoisilla, tupakoivilla ja rokottamattomilla ihmisillä.

Maailman suosituimmalla hakukoneella, Googlella, ”kunnioittava kohtelu” tuottaa 174 000 viitettä (28.10.2021). Iso osa viitteistä liittyy terveydenhuoltoon, ja ne käsittelevät arvokasta ja kunnioitettavaa kohtaamista ympärivuorokautisissa hoitolaitoksissa ja herkästi haavoittuvien asiakas- ja potilasryhmien hoitamisessa, kuten dementiapotilaiden ja psyykkisesti sairaiden potilaiden hoidossa, vammaispalveluissa ja päihdetyössä.

Organisaatioiden toimintaan liittyvät viitteet kunnioittavasta kohtelusta käsittelevät luottamuksen osoittamista työpaikoilla; tasa-arvo- ja ristiriitatilanteiden ratkaisemista ja

sovitteleva; syrjinnän, kiusaamisen, epäasiallisen kohtelun ja häirinnän ehkäisemistä; johtajuuden ja kustannustehokkaan osallistamisen strategioita sekä asiakaspalautteita ja asiakastytyväisyyttä.

Kunnioittavaa kohtelua käsitellään myös Google-haun tuottamissa viitteissä, jotka liittyvät oppimiseen, opettamiseen ja koulutukseen – esimerkiksi opiskelijoiden oikeuksiin ja velvollisuuksiin, varhaiskasvatukseen sekä pelisääntöjen luomiseen lasten ja nuorten harrastustoiminnassa. Lisäksi kunnioittavaa kohtelua käsitellään monikulttuurisuuden vaalimista ja siirtolaisten suojelua kuvaavissa viitteissä. Aika nopeasti törmää myös viitteisiin eläinten kunnioittavasta kohtelusta.

Google-viitteiden pikainen tarkastelu osoittaa kunnioittavan kohtelun keskittyvän ihmisten väliseen kanssakäymiseen ja vuorovaikutukseen, hyviin toimintatapoihin ja käyttäytymiseen yhteiskunnan eri tasoilla ja tahoilla. Tarkastelu osoittaa myös, että toisen ihmisen kunnioittavaan kohteluun kasvetaan, sitä opetetaan ja siihen opitaan. Toisaalta viitteiden pohjalta havaitaan, että ihmisten välisessä kanssakäymisessä tehdään virheitä ja että kunnioittavassa kohtelussa on jatkuva oppimisen paikka.

Jatkuvan oppimisen tarve näkyy nykyään erityisesti somekeskustelussa, mutta myös esimerkiksi eduskunnassa kansanedustajien kielenkäytössä ja viestinnässä. Keskustelukulttuuria saattaa leimata tahallinen väärinymmärtäminen, henkilökohtaisuuksiin meno tai vihamielisyys. ”Hyvin sanottu” on Ylen viisivuotinen hanke, jolla pyritään vahvistamaan suomalaisen keskustelukulttuurin parhaita puolia ja luomaan turvallisia keskusteluympäristöjä. Samalla tavoitteena on vahvistaa suomalaisten luottamusta ja ymmärrystä toisiaan kohtaan. Hankkeessa esimerkiksi sanoitetaan uudelleen sellaisia käsitteitä kuin armollisuus tai hyväksyntä sekä pureudutaan ajankohtaisiin uusiin ilmiöihin, kuten valeutisiin, tahallaan ja harhautustarkoituksessa levitettyyn väärään tietoon, disinformaatioon, tarkoituksellisesti harhaanjohtavaan tiedotukseen ja väärin tietojen

ja paikkansapitämättömyyksien levittämiseen. (Yleisradio 2021.) On hyvä pitää mielessä, että keskustelukulttuuri on ensiaskel toimintaan.

Yhtenä sivistysvaltion mittarina pidetään sen tapaa kohdella vanhuksiaan ja ikääntyviä kansalaisiaan (Vuolteenaho 2019). Ikääntyminen tuo mukanaan haurautta, hidastumista, avun tarvetta ja sairauksia. Näihin vastaaminen puolestaan edellyttää hyväksyvää ja kunnioittavaa suhtautumista ikääntymiseen ja ikäihmisiin, kärsivällisyyttä ja tahtoa olla vierellä ja olla avuksi sekä voimavaroja ja resursseja turvata paras mahdollinen kotihoito tai hoitokoti kulloisenkin tarpeen mukaan.

Matkalla kohti sivistysvaltiota satusetä Topelius opetti ikääntyvien ihmisten kunnioittavaa kohtelua suomalaisille lapsille seuraavalla tavalla. Sadussa nimeltään *Kunniolta isäsi ja äitiäsi* perheen vanhemmat soimaavat isoisää, joka vapinaltaan läikyttää ruokaansa, ja lopulta asettavat hänet syömään nurkkaan puupurtilosta erilleen toisista. Perheen nelivuotias poika vuoleskelee puupalikkaa, ja vanhempien tiedusteltua kertoo, että siitä tulee purtilo isälle ja äidille, jotka vanhoiksi tultuaan saavat syödä siitä nurkassa kuten isoisäkin. Tämä saa vanhemmat tajuamaan oman kovasydämyyhtensä. Seuraa anteeksipyyntö isoisältä ja lupaus kunniasijasta perheen ruokapöydässä.

Mikä on meidän satumme lapsillemme ja lapsenlapsillemme ja siinä sivussa myös itsellemme? Olisiko meille hyväksi kuulla oma satumme afrikkalaisilta ja aasialaisilta hoitajilta, jotka kohtelevat lempeästi ja kunnioittavasti suomalaisia vanhuksia? Saisivatko he meidät ymmärtämään nykyistä paremmin ikääntymiseen kätkeytyn arvon?

Kunnioittava kohtelu puhuttaa käsitteenä, ja sen määrittäminen ja kuvaaminen on ajatuksia herättävää. Tasavallan presidenttimme Sauli Niinistö pohti *respect*-käsitettä parin vuoden takaisessa haastattelussaan, joka käsittelee maailman poliittista tilannetta. Niinistö kertoi Venäjän presidentti Putinin kokeneen *respectiä* vieraillessaan Turussa aikana, jolloin tämä ei vielä ollut niin tärkeässä maailmanpoliittisessa

asemassa kuin hän on tällä hetkellä. Niinistö kuvasi Putinin respect-kokemusta reiluutena. Hän pohti, että me koemme respectin jotenkin suurena kunnioituksena, mutta se on ennemminkin reilua, reilua toimintaa toista ihmistä kohtaan.

Elämässä ehkä kaikkein mieleenpainuvien kokemus on se, kun saa osakseen kunnioitettavaa kohtelua, vaikka kokee, ettei sitä ansaitse. Edesmenneeltä presidentiltämme Mauno Koivistolta kysyttiin syytä siihen, miksi hän oli omalla presidenttikaudellaan armahtanut enemmän vankeja kuin joku muu presidenttimme. Tähän Koivisto vastasi, että ne ovat armahduksia eikä niitä voi eikä tarvitse perustella. Kunnioittava kohtelu vapauttaa, joskus näinkin kouriintuntuvasti, vangin vankilasta. Myös kunnioittavasti kohteleva on vapaa; hän ei odota kehuja, ei tavoittele menestystä eikä tarvitse toisten ihmisten hyväksyntää. Hän tietää tekevänsä oikein.

Kunnioittava kohtelu toteutuu kohtaamistilanteissa. Kohtaaminen, kohtelu ja myös kohtaus muodostuvat samasta kantasanasta kohta, joka tarkoittaa paikkaa (Suomisanakirja). Kohtaamiselle ja kohtelulle on aina aika ja paikka. Jos kohtaaminen ei onnistu tai siinä tulee ongelmia, on kohtelun merkitys sitäkin suurempi. Kunnioittava kohtelu voi jopa estää ikävän kohtauksen.

Kunnioitettavaa kohtelua punnitaan usein haasteellisissa tilanteissa, joissa on kiire ja joissa koetaan paineita. Kunnioitettavaa kohtelua arvioidaan tilanteissa, joissa toivotaan ja odotetaan hyväksyntää, kaivataan kuulluksi tulemistä ja todesta ottamista ja joissa tarvitaan tukea, apua ja ymmärrystä.

Kunnioittava kohtelu on aistittavissa. Se ilmenee usein sanattomasti – ilmeissä, eleissä, asennossa, kosketuksessa – ja harvemmin sanoissa. Kunnioitusta ei juurikaan tarvitse vaikutella. Jos sanallinen ja sanaton viestintämme on ristiriidassa, sanaton viestintä voittaa aina (Northouse & Northouse 1998). Kokemus kunnioittavasti kohdelluksi tulemisesta piirtyy usein sanattoman viestinnän kautta. On tärkeää opetella, miten viestimme sanattomasti.

Parin viime vuoden aikana kohtaamiset ovat saaneet uuden muodon, joka aiheuttaa haasteita sanattomalle viestinnälle. Koronapandemian aikana olemme kohdanneet toisemme etänä, tietokoneruudun välityksellä, kahden metrin turvavälillä, maskit kasvoilla tai puhelimitse. Kohtaamisen tärkeät elementit, ilmeet, eleet, kosketus, halaus, aistittava ilmapiiri ja ympäristö, ovat jääneet vähemmälle tai kokonaan pois kokemuspöydästä. Sosiaalisten taitojen kehittyminen uhkaa jäädä vajaaksi, jos kohtaamiset hoidetaan jatkuvasti etänä (Blomqvist-Valtonen 2021).

Ihmisten välinen kanssakäyminen on vuorovaikutusta, jossa on aina jonkinasteinen jännite, myönteinen tai kielteinen. Kohtaamisiin liittyy odotuksia, jotka parhaimmillaan täyttyvät, jopa ylittyvät. Kohtaamiset voivat myös tuottaa pettymyksiä tai ikäviä yllätyksiä, joihin emme osaa emmekä aina voi etukäteen varautua. Kunnioittava kohtelu on erityisen tärkeä terveydenhuollossa, jossa kohdattava, palvelun tarvitsija, on yleensä heikommassa asemassa kuin kohtaaja, palvelun tarjoaja (Kalánková ym. 2020).

Kunnioittava kohtelu ulottuu kaikkialle hoitamiseen. Voimmeko edes puhua hoitamisesta, jos se työ, jota teemme potilaiden kanssa, ei ole heitä kunnioitettavaa? Hoitamisessa astutaan toisen ihmisen reiviin. Siinä ylitetään henkilökohtaisen yksityisyyden, minuuden, raja. Hoitamisessa tullaan iholle, ja myös ihon alle – usein ihan konkreettisesti. (Beauchamp & Childress 2013.) Kunnioittava kohtelu on lähtökohtana kaikille hoitotyön periaatteille ja kaikelle hoitamiseksi (Lindqvist 2001).

Kunnioittavassa kohtelussa potilaan kohtaaminen ja hoitotyön toiminnot sulautuvat yhteen muodostaen inhimillisen ja ammatillisen vuorovaikutuksen potilaan ja hoitajan välillä. Kunnioittava kohtelu edistää yhteisymmärrystä ja mahdollistaa osallisuuden. Sen seurauksena voimaannutetaan ja vahvistetaan. Kunnioittava kohtelu syventää yhteyttä ja kiintymystä, synnyttää luottamusta, lisää turvallisuuden tunnetta ja kohottaa itsetuntoa. Se

tuo mukanaan positiivisuutta, iloa, viihtyvyyttä ja levollisuutta, ja se on hyvä lääke ehkäisemään masennusta, epätoivoa ja yksinäisyyttä. (Koskenniemi ym. 2013; 2015.)

Nouse harmaapään edessä ja kunnioita vanhusta. Ikääntyneen ihmisen kunnioittaminen on asetettu jo ihmiskunnan alkuhistorian aikana velvoitteeksi, ihan käskyksikin. Tähän kunnioittamiseen on sisällytetty jopa lupauksia menestyä ja elää pitkään. Ikääntyneeseen ihmiseen on yhdistetty viisaus, elämänkokemus, tietämys, syvällisyys ja näkemys. Vanhuus on viisautta. Tätä viisautta halusin kuunnella, ja tutkia, mitä kunnioittava kohtelu on hoitotyössä ikääntyneen potilaan näkökulmasta.

Hoitotieteen alaan kuuluva väitöskirja ”Respect in nursing care as perceived by older patients” tarkastettiin Turun yliopistossa 3.12.2021.

Jaana Koskenniemi, TtT, Sh
jakako@utu.fi

Kirjallisuus

- Beauchamp TL, Childress FC. 2013. Principles of biomedical ethics. 7th edition. New York: Oxford University Press.
- Blomqvist-Valtonen E. Eleet ja ilmeet maskien takaa. Kolumni, 4.8.2021. Internet: <https://www.uusimaa.fi/paakirjoitus-mielipide/4245213> (viitattu 3.12.2021).
- Kalánková D, Kirwan M, Bartoníčková D, Cubelo F, Žiaková K, Kurucová R. Missed, rationed or unfinished nursing care: a scoping review of patient outcomes. *Journal of Nursing Management* 2020;28(8):1783–97. <https://doi.org/10.1111/jonm.12978>
- Koskenniemi J. Respect in nursing care as perceived by older patients. University of Turku, 2021. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-8649-1>
- Koskenniemi J, Leino-Kilpi H, Suhonen R. Respect in the care of older patients in acute hospitals. *Nursing Ethics* 2013;20(1):5–17. <https://doi.org/10.1177/0969733012454449>
- Koskenniemi J, Leino-Kilpi H, Suhonen R. Manifestation of respect in the care of older patients in long-term care settings. *Scandinavian Journal of Caring Sciences* 2015;29(2):288–96. <https://doi.org/10.1111/scs.12162>
- Launis V. Ihmisarvo. Tampere: Vastapaino, 2018.
- Lindqvist M. Terveystieteiden yhteinen arvopohja, yhteiset tavoitteet ja periaatteet. ETENE-julkaisuja I. 2001. Internet: <https://etene.fi/documents/1429646/1559098/ETENE-julkaisuja+1+Terveystieteiden+yhteinen+arvopohja%2C+yhteiset+tavoitteet+ja+periaatteet.pdf/4de20e99-c65a-4002-9e98-79a4941b4468> (viitattu 3.12.2021).
- Northouse PG, Northouse LJ. Health communication: strategies for health professionals. 3th edition. London: Prentice Hall, 1998.
- Suomisanakirja. Internet: <https://www.suomisanakirja.fi/> (viitattu 3.12.2021)
- Vuolteenaho S. Koska me hyväksymme hiljaisesti vanhusten huonon hoidon, olemmeko me enää sivistysvaltio? kysyy vanhusprofessori Sirkka-Liisa Kivelä. 2019. Yle uutiset 1.2.2019. <https://yle.fi/uutiset/3-10624536> (viitattu 3.12.2021).
- Wattles J. The golden rule. New York: Oxford University Press, 1996.
- Yleisradio. 2021. Hyvin sanottu: Miten julkisuus vaikuttaa politiikan ilmapiiriin. 10.11.2021. Internet: <https://areena.yle.fi/audio/1-50974678> (viitattu 3.12.2021).